

פרידה מהסטף: שיחה עם גידי בשן

מראיין: גלעד אוסטרובסקי

מנהל אגף הייעור, קק"ל

מהמנהל דני מדור שקק"ל מחפשת משפחה שתגור בסטף. אמרתי לזוגתי, חברתי: מחפשים זוג שיגור בסטף, וצריך להיות זוג נשוי. כך הצעתי לה נישואין... בחוגי סיירות עבד איתי חנוך צורף. חנוך גם כן התחתן באותם ימים, ואמרתי – נלך שתי משפחות ביחד. חנוך אמר: אי אפשר, ליאור בהיריון, זה לא ילך.

מי שיזם את הפרויקט היו קק"ל יחד עם המועצה האזורית מטה יהודה והסוכנות היהודית. נתן סאס, דמות ידועה בקק"ל, היה אחראי עליו. אחרי חודשים המשפחה השנייה שהתקבלה החליטה לעזוב. התנאים לא היו טובים: בלי מים, בלי חשמל, וקרואנים שעומדים על העוקם. הייתי בן 26, טל הייתה בת 24. כיום התוכנית הזו – תוכנית ליישב מקום נטוש עם ערך מסוים, להקים אתר לשחזור חקלאות הררית בהרי ירושלים – לא הייתה קורית, לא בקק"ל ולא בגוף אחר. לאלה שהגו את התוכנית לא הייתה תוכנית סדורה. כשהמשפחה השנייה עזבה הייתי עובד זמני בקק"ל. אמרתי למנהל מפ"ק: "עכשיו אני בוחר את האנשים", וכך הצטרף חנוך. הוא וליאור אשתו הגיעו עם ילדתם הקטנה, והתאימו לנו כמו כפפה ליד. היה לנו רומן מאז, שהתפתח ב־36 השנים האחרונות.

אמרו לכם מה לעשות? קיבלתם הנחיות כלשהן?

לא אמרו לנו כלום. אמרו – תעשו מה שנראה לכם. זה היה בסוף '84 תחילת '85. ב־1 בינואר '85 הציבו פה את שני הקרוואנים. מעולם לא אמרו לנו מה לעשות פה, ואני אומר את זה לזכותה של קק"ל.

היום השטח עתיר בטרסות ובבוסתנים. כיצד הוא נראה כשהגעתם?

הוא היה אותו דבר, רק מוזנח ובלתי צמחייה עשירה מסביב: בריכות שתומות, נקבות נפולות, טרסות הרוסות. היה פה כפר ערבי בשם

גידי בשן, ממלא מקום מנהל אזור ההר ורכז קליטת קהל, התגורר עם משפחתו במשך 37 שנים בסטף. גידי וחנוך צורף, מנהל אזור ההר בקק"ל, הקימו במו ידיהם במשך למעלה משלושים שנה אתר מיוחד במינו בעל משמעות לאומית. בימים שלפני פסח עזבו את סטף ויצאו לדרך חדשה. הריאיון התקיים ימים ספורים לפני עזיבתם.

זהו סיפור יוצא דופן וייחודי. שתי משפחות צעירות הגיעו לכאן, התיישבו וניגשו לעבודה. בוסתנים נטושים, טרסות הרוסות ומעיינות שנסתמו הפכו למרחב שוקק חיים. כאן הונחו היסודות לכמה רעיונות מרכזיים ביערנות הישראלית שמלווים אותנו עד היום.

לפנות ערב הגעתי לסטף, הניחוח המיוחד מופיע כבר בפיתולים החדים היורדים לעבר המעיין. עשבייה ירוקה מלחכת את צידי הדרך, אות ועדות לממשק הירוק שצמח בסטף ובהרי ירושלים. התיישבתי עם גידי ל"שיחת סיכום".

מה היה בסטף כשבאתם לכאן? מה משך אותך? היית בסך הכול בן 20 ומשהו.

זה היה שילוב של תזמון, חלומות ומזל. הייתי סטודנט שנה ג' באוניברסיטה העברית, למדתי ביולוגיה, עבדתי בחוגי סיירות. שמעתי

התיישבות, מדינה שיש בה עודף בשטחים פתוחים ולא מחסור. המצב השתנה חמש שנים אחר כך, בשנות ה־90. אני מזכיר שהמצבים בגליל קמו בשנים '81-'82, ועדיין קמו היאחזויות נח"ל חדשות. הנושא של התיישבות בודדים היה נושא חם. חנוך ואני היינו אמורים להיות חלוצי התיישבות הבודדים הממוסדת. ממוסדת, כלומר המקום הוא לא שלנו. קק"ל וגופים אחרים מיישבים אנשים במקומות אסטרטגיים מבחינה ניהולית: מרעה, תצפית אש, אתרים מיוחדים. נעשו שלושה ניסיונות כאלה. היחיד המוצלח היה בסטף. היו שני ניסיונות שלא צלחו של רשות הטבע והגנים: אחד בבורות לוץ, שנמשך

כמה חודשים, ואחד בנחל עמוד, שנמשך כמה שנים. בשנת '84, כשהגענו, אמרו לנו שאנחנו באים לשנת ניסיון. תחשוב: שני צעירים אחרי הטיול הגדול. אמרנו לעצמנו שנעשה שנת ניסיון, ואם זה לא יצליח, ניסע להודו. תמיד עמדה החרב הזאת, שקק"ל תפסיק את הפרויקט ונלך הביתה. 37 שנים עמדה החרב מעל הראש. היו לנו תקוות שישתנה משהו, שנוכל אולי לגור פה, אבל מעולם לא עשינו שום דבר מעשי למצב את הנושא. נשארנו נאמנים למערכת, והנה בסופו של דבר אנחנו הולכים מפה.

מה חשבתם לעשות כאן?

אני, היה לי החזון של "היה פה גן עדן ואני רוצה להחזיר אותו". הלכתי בטרסות וחלמתי: ככה הטרסה תיראה אחרי שאני אשקם אותה. זה היה בשלב החלומות. שלב התוכניות לא היה מספיק מגובש, הכי חשוב היה לא לשכוח לעשות את השלב המעשי. לא ישר להיות מנהל, שפועלים עושים לו את העבודה, אלא אני עם הטוריה משקה את הערוגות ועובד בעבודה פיזית קשה. עם השנים זה השתנה, אבל זה התחיל ככה. עבדנו רק שנינו, ולאחר מכן קיבלנו עזרה.

סטף, שישב על שרידים עתיקים יותר בני 5,000–6,000 שנה. להוציא הרפתקה קטנה בשנת '49 של יישוב עולים בשם ביכורה (התיישבות שלא צלחה), ההתיישבות האמיתית האחרונה הייתה פלסטינית, אך הבתים נהרסו אחרי '67. בשנות ה־70 ניסו לעשות פה משהו מטעם בית ספר שדה הר גילה, ניסיון שלא צלח. בשנות ה־80 קק"ל התחילה להשקיע קצת במקום, אבל למעשה העבודה האמיתית התחילה מהרגע שהגענו.

איך ידעתם מה לעשות?

הרעיון לא היה אבסטרקטי, אני ביקרתי בחלקות החקלאיות המסורתיות – במעיינות ובטרסות באזור בתיר ודורא אל קרא ובכפרים חקלאיים נוספים. אפשר להגיד שלמדתי את העבודה מהפלסטינים, והבאתי את התורה לפה. היא לא כל כך מסובכת. הבריכות קיימות – צריך לנקות ולשפץ, התעלות שבורות – לשפץ ולהקים, החלקות לא מעובדות – להוריד את העשבייה ולהתחיל לבנות ערוגות, לשתול ולשחזר את מה שנמצא פה.

האם זרמו כאן מים?

המים זרמו אחרי שניקינו את הבריכות. לפני כן הן היו מלאות בוץ. הרעיון היה לקחת טוריה ולהתחיל לעבוד עם מחשבה. המחשבה נוצרה בסינרגיה נהדרת ביני לבין חנוך. לא רק איך קמים בבוקר ועודרים עם הטוריה, אלא מה אנחנו רוצים מהמקום הזה. בקק"ל חשבו שנעבוד פה שנה–שנתיים. הייתה מחשבה שנתפרנס מהירקות שאנחנו מגדלים, אפילו הייתה מחשבה שנקים כאן קיוסק. אמרו לנו: "אנחנו לא רוצים לממן אתכם, אנחנו רוצים שתחיו באופן עצמאי". אני חייב לציין שמדינת ישראל של שנות ה־80 הייתה מדינה של

חריש עם חמור בסטף, 2003
צילום: גידי בשן, ארכיון הצילומים של קק"ל

עובד בסטף, 1987
צילום: ישראל סיני, ארכיון הצילומים של קק"ל

קבוצות והתחילו לשקם מטעי זיתים באזור – כאלף דונם זיתים. שילמו לארבעה ילדים כמו לפועל אחד. מסיבות חינוכיות רצו שילדים ילמדו לעבוד. ילד לא עושה עבודה של פועל, אז משלמים לו רבע מהשכר של פועל. הלכנו לדני מדור בחוגי סיירות ואמרנו לו: אתה מביא את הילדים מחוגי סיירות, אנחנו נותנים להם משימה, וכל ארבעה ילדים מקבלים שכר של פועל ליום. הילדים מחוגי הסיירות בירושלים עבדו וישנו במטע. באו לשבוע עבודה, ניקו מטעי זיתים של 300 דונם, וקיבלו אלפי שקלים. זה היה בחופש הגדול. עם הכסף הם מימנו טיולים בסיני.

פיתחנו מטעי זיתים וטרסות יפהפיות. זיהינו בתצ"א את בריטיות שטחים מיוחדים. הכשרנו שטח יפהפה של גפנים שראינו במפות מנדטוריות. ניקינו עוד 40–50 דונם טרסות מדהימות ביופיון. כמי שאוהבים את הנוף המיוחד הזה ומחברים אליו, שאלנו את עצמנו – מה לשתול בטרסות? רק התחלנו לצבור ידע בגידול עצי בוסתן, מה, אני אשתול שם עצים? אילו עצים? לא היו לנו אז ידע ומושגים בוסתניים, למדנו במהלך הזמן. באחד הימים בעודנו יושבים במשטח למעלה וחושבים מה לעשות בחלקות, נכנסו שלושה אנשים ואמרו: שלום, האם אתם עובדי קק"ל? אלה היו פרופ' עודד ראובני, פרופ' שמעון לביא ועוד בחור בשם יוסי צור. הם אמרו: שמענו עליכם, יש בתחנות המחקר של משרד החקלאות אוקספיים של זני עצי פרי עתיקים של ארץ ישראל שנאספו במשך עשרות שנים בכפרים ערביים ובחוות חקלאיות, והם אמורים לייצג את המטען הגנטי של עצי המורשת של ארץ ישראל. יש לכם מקום לשים אותם? הטרסות הפכו לגני הצלה הכי מדהימים שיש במדינת ישראל מבחינת יופי ומבחינת זנים. יש כאן מגוון גדול של זנים. למשל, יש 90 זנים שונים של תאנים.

חנך מצטיין בראייה מערכתית, והוא חיזק את הצד הזה: איזו תוכנית, איך עושים את החלוקות של השטחים. ישבנו ימים שלמים וציינו מפות – מה אנחנו רוצים שיהיה. עשינו תוכניות, והן נמצאות באחד התיקים. זה התחיל מצוירים. חיים צבן היה מנהל מפ"ק האגדי. הוא היה הוגה הרעיון, עם תפיסה ציונית מאוד עמוקה, וראה בזה אידיאל אדיר. הוא לימד קורס שנקרא תכנון שטחים פתוחים. היה לו תלמיד בשם שמחה פינקלמן, שרצה לתכנן שטחים פתוחים בהרי ירושלים. חיים אמר לו שיש בהרי ירושלים שני משוגעים שגרים על ה. שמחה בא אלינו ואמר: אני צריך להגיש עבודת גמר אצל חיים צבן, שאמר לי "לך תעשה את הבדיקה המקדמית שלך בסטף". אמרנו לו: הגעת בזמן. עם שמחה חשבנו איך מתכננים אתר. למשל, יצרנו את המושג שהאתר נועד לסיוע, לטיול וללימוד – לא אתר מסחרי, לא אתר פיקניק. לאחר מכן הוספנו עוד ערכים, אבל זה היה הבסיס. ממש בהתחלה כבר ידענו לאן אנחנו הולכים. שמחה כסטודנט יצר תוכנית כתובה, שאנחנו אימצנו, והוא הגיש אותה לחיים, ועד היום לא השתנה כלום, אנחנו עובדים לאור התוכנית הזו. הגשמו אותה בגדול לאחר עשר שנים, ומאז רק העמקנו, ולא יצרנו תובנות חדשות. ואני שמח על כך, לא היה צריך ליצור תובנות חדשות.

היה לנו שכן, שי זלצר, בעל חוות העיזים שנפטר לפני כמה חודשים, איש עם ראייה רחבה. הוא ליווה אותנו, ראה אותנו עובדים קשה בטרסת השלחין, והוא אמר: חקלאות ההר היא חקלאות בעל, חקלאות שלחין היא מינורית. תפקחו את העיניים ותראו מטעי זיתים מסביבכם. אימצנו את דבריו. היה לקק"ל פרויקט שנקרא 'אימוץ אתר', ובמסגרתו אגף החינוך עבד עם ילדים בשטח. היה להם מנהג שקבוצה באה לעבוד בשטח ולטייל בהמשך היום, וכך הגיעו עשרות

בני נוער משקמים את המדרגות החקלאיות, 1986
צילום: ג'ו מלקולם, ארכיון הצילומים של קק"ל

תוכנית הסטף ששרטט שמחה פינקלמן

ופרויקט לעיבוד עצמי של חלקות שממשיך עד היום. האם אלה אותן משפחות? חלק התחלפו. יש שניים שמחזיקים מתחילת הפרויקט. יש כאלה שלא מחזיקים מעמד, קשה להם. מי שלא עובד, לא יכול להישאר כאן.

חלקות השלחין המשמשות להדגמת החקלאות המסורתית, מושקות בהצפה ממי הבריכות. חלקות הבוסתנוף לעיבוד עצמי מושקות גם הן ממי הבריכות, אך דרך צנרת רגילה, שכן אין אפשרות להשקות את כל 55 החלקות בהצפה.

כבר אז התחילו לבקר לא מעט אנשים באתר. לא הגיעו מאות אלפים כמו היום, אבל הגיעו אלפים רבים וירדו בכל השבילים. שי זלצר אמר: למה אתם לא משפצים את השביל הרומאי העתיק? אמרנו: איזה שביל עתיק? הוא הראה לנו שני שבילים עתיקים שיורדים מהחניה למעלה. עם עבודת ילדים ומתנדבים פתחנו את השבילים האלה, והם הפכו לשבילי הגישה הרגליים לאתר, ואז קבענו את העובדה שאנחנו לא רוצים שירדו לכאן אוטובוסים. עד אז האוטובוסים ירדו בדרך עפר גרועה. אגב, שנים נסענו בדרך העפר עד שסללו את הכביש לפה. אמרנו: האוטובוסים נעצרים למעלה, לא נאפשר להגיע לכאן באוטובוס. האתר הזה הוא לטיול ברגל. ולא סתם מגיעים ברגל, אלא אפשר לבחור בין שלושה שבילים שונים. יצרנו מערכת שלמה של מסלולים ומפות. מכיר את מפות הקהל של קק"ל? כאן נוצרה הראשונה שבהן. ראינו מפה יפהפייה של רמת הנדיב. ואמרנו כזו אנחנו רוצים. מצאנו את המעצב, עשינו את המפה של סטף עם השבילים, שביל הבעל, שביל הכפר, שביל השומרות, שבילים למיטיבי לכת. יצרנו סביבה שלמה של שבילים שאתה יכול לסייר בהם חצי יום, יום, כמה שאתה רוצה לפי הבחירה שלך.

אז העבודה הלכה והתרחבה וחשפתם עוד ועוד רבדים. מתי זה הפך להיות גם אתר תיירותי?

זה היה אתר טיילות בהגדרה מההתחלה. הגענו בסופו של דבר למצב שאנחנו שולטים על 1,000 דונם של טרסות ומעבדים אותן ברמות שונות של אינטנסיביות. ב'87 עברתי קורס חקלאות אורגני ראשון בישראל שהעביר מריו לוי. שמעתי לפני כן הרצאות ברחובות, אבל זה היה הקורס המסודר הראשון בארץ, והוא נמשך שבועיים. לאחד המרצים שלנו קראו שלמה אילן. שלמה סיפר בהרצאה על הבוסתן המשפחתי ההררי. אמרתי לעצמי, הוא מדבר על מה שאני רוצה לעשות! בסוף ההרצאה הלכתי אליו ואמרתי לו: שלום שלמה, קוראים לי גידי בשן, אני איש קק"ל, אני עובד בהרי ירושלים ואני מקים את הבוסתן ההררי שאתה מדבר עליו. הוא אמר: אני חייב לבוא אליך, לראות מה אתה עושה, יש לי רעיון נהדר בשבילך. שלמה, שהיה עיוור לחלוטין, הגיע והסתובב בטרסות שבמקרה נשרפו כמה חודשים לפני כן, ובגלל שהן נשרפו הן נפתחו. 60 דונם של טרסות שלחין מדהימות. הוא אמר: אתם תקימו פה את הגינות שמכירים מגרמניה והולנד, שמעבדים בשולי העיר. הוא נתן לי את החוברת שלו, שאחר כך הפכה לספר בשם "הגן הפורה".

הלכנו לחיים צבן, והוא אמר לנו: יש לי שם בשבילכם: "בוסתנוף". ומשנת '87 מתקיים פה פרויקט שמאפשר לאנשים לעבד חלקות. יש 55 חלקות "בוסתנוף", שתופסות חלק גדול מפרויקט השלחין. הפרויקט הזה זכה לכל כך הרבה פרסום, שגם על הגינות שאנחנו מעבדים בשיטות הקדומות תמיד אנשים שואלים אותי "אה, זה של המשפחות?". אז אנחנו עושים פה שחזור חקלאות עתיקה בשניים-שלושה דונם של טרסות שלחין, מאות דונמים של חקלאות בעל

פרויקט הבוסתנוף על שם שלמה אילן, 2007
צילום: עובדי קק"ל, ארכיון הצילומים של קק"ל

מטיילים בסטף, 1989
צילום: ישראל סיני, ארכיון הצילומים של קק"ל

קק"ל לטוב ולרע, אנחנו מתפרנסים אך ורק מלהקים אתר לטובת עם ישראל.

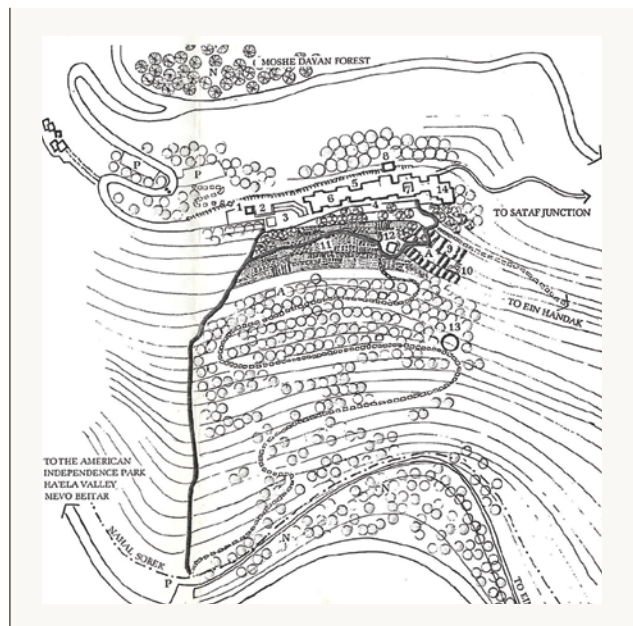
אחרי כמה שנים חנוך התחילו להתעניין בנושא היער, וצביקה אבני, שהיה מנהל האזור, אמר: אתה מתעניין? חסר לי יערן גושי, בוא תהיה יערן גושי של גוש הפרוזדור. חנוך נעשה יערן גושי, וככה התחילה הקריירה שלו כיערן ומנהל אזור. הוא די מהר יצא פיזית, אבל לא נפשית, מהמקום. עד היום הוא מעורב עד עומק שורשי שערותיו בסיפור הזה של סטף. המון עזרה, המון תובנות, אי אפשר להגזים בערך התרומה שלו למקום הזה, אבל את עיקר העבודה אני עשיתי, אני המשכתי להיות פה עוד עשר שנים או משהו כזה, עד שנת 99' בערך. האתר הלך ונעשה פופולרי יותר ויותר. נעשו עשרות כתבות, סרטים וטלוויזיה על המשפחות בסטף, פשוט לא ייאמן. כל קק"ל לא זכתה לחשיפה כמו שאנחנו זכינו. היינו יקירי האומה, השניים על ההרים. באמת עשינו דברים, ראו גם מספרים, מכמה אלפים שהגיעו לפה התחילו להגיע עשרות אלפים ומאות אלפים. האוטובוסים סתמו פה את האתר. חשיפה תקשורתית שאין דבר כזה, וחופש מוחלט – לא התערבו מעולם.

מי שתכנן את התכנון הראשוני של אתר סטף היה גדול מתכנני הנוף, שלמה אהרונוסון. בשנות ה-70' נתנו לו לתכנן את אתר סטף, אבל התוכנית שלו לא התבצעה. הדבר היחיד שהתבצע מהתוכנית שלו היה הבתים כאן, שהוא הכניס לתוכנית של מטה יהודה בשנות ה-70'. אחר כך באו לפה אדריכליות שעבדו אצל שלמה אהרונוסון, שתכננו יחד איתו, והביאו לסטף קורס של אדריכלים בבצלאל. הסברנו להם איך מתכננים אתר. הם היו צריכים להגיש עבודה, ואנחנו אמרנו: תשתדלו לא להפריע. השטח אומר את שלו, אל תפריעו. ואז הגענו

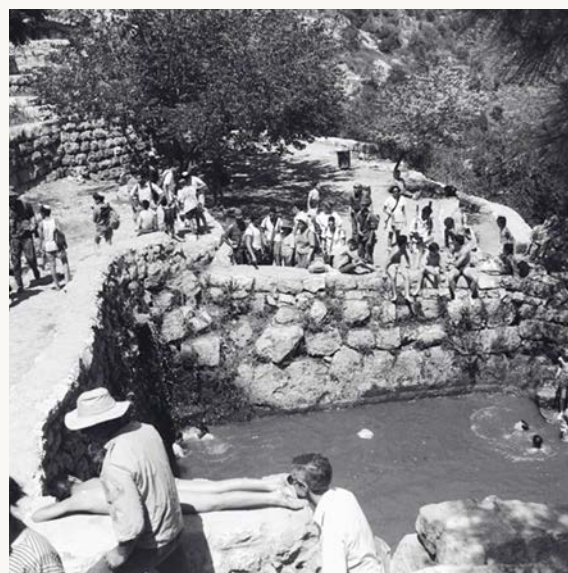
בינתיים התחתנתם, נולדו ילדים. האם לא התעוררו קשיים להיות במקום בלי תשתיות, בלי מערכת חינוך?

קק"ל רצתה מאוד שנתפרנס לבד. יום אחד הביאו לנו צריף עץ, ואמרו לנו: אנחנו רוצים שתנהלו קיוסק, פה למטה. אנחנו רוצים להפסיק לכם את המשכורת. תתחילו ככה, ולאט לאט ונוריד לכם במשכורת. קק"ל של פעם, אתה יודע, לא של היום. איך היו מקבלים פועלים? היה עובר בן אדם, אומר: יש עבודה? אומרים לו: כן, תתחיל לעבוד, רושמים לו את שעות העבודה ביומן. ככה קק"ל עבדה. בכל אזור היו אז כ-100 פועלים, שעבדו בטוריה בידיים, לא כמו היום כשיש 10 פועלים.

אחרי שלושה חודשים הלכנו שוב, שני צעירים בני 20 ומשהו, הכול סביב '86-'87, לדבר עם דוד נחמיאס. הוא היה אז מנהל מפ"ק, החליף את חיים צבן. אמרנו: דוד, אתה צריך להחליט אם אנחנו עובדים זמניים. אתה רוצה שנתפרנס לבד? אין בעיה, נתפרנס לבד, אבל אנחנו לא נעשה את כל מה שקראנו לו "תוכנית פינקלמן". אתה רוצה שנעשה את "תוכנית פינקלמן"? אנחנו צריכים להיות עובדי קק"ל. לא ידענו על קביעות כלום, אבל ידענו מה צריך לקרות. אנחנו צריכים להיות עובדי קק"ל, תעסיקו אותנו כעובדים מהמניין, ואנחנו למען עם ישראל נקים את האתר הכי יפה שקק"ל יכולה להרים. אתם רוצים שנהיה עצמאיים? אין בעיה, תגידו לנו, נפתח פה קיוסק, נפעיל חוות סוסים, ובמעין אולי ננקה, אולי נסדר, אבל לא נצליח להשקיע, זה לא עסק שלנו פרטי. נחמיאס היה מאוד מעשי. חשב שתי שניות, קרא למנהל מאגף משאבי אנוש ואמר: "תקשיב, תרשום עכשיו את שני החבר'ה לקביעות, הם מתחילים היום להיות עובדים קבועים בקק"ל". בשנייה עשה החלטה. מהרגע הזה – חנוך ואני, אנחנו עובדי

תוכנית הסטף, שכלל הנראה הוצגה לתורמים מחו"ל

מטיילים במעיין בסטף, 1989
צילום: ישראל סיני, ארכיון הצילומים של קק"ל

איך הייתה ההתמודדות המשפחתית עם החיים בסטף?

לא ראיתי בזה התמודדות, ראיתי בזה צורת חיים. עם השנים השתפר המצב. התחלנו בלי חשמל ומים, המשכנו בלי חשמל. מים הגיעו באיזשהו שלב, חשמל הגיע אחרי שמונה שנים. לפני זה היה גנרטור, והייתה תאורה בערב. גם לפני הגנרטור – היו מנורות גז ומנורות עם בטריות. הלכנו לשאול בנטף, שקמה בצורה הזו, אמרו לנו: תפסיקו עם המנורות על גז, תתחילו ישר בגנרטור. עד שיום אחד אבידוב, שהיה מנהל התפעול של אשתאול ואימץ אותנו כמו ילדים, אמר לנו: בואו, יש לי גנרטור בשבילכם. וכך היה עד שהביאו לנו את החשמל הקבוע.

הילדים פשוט גדלו פה. הבנו, שתי המשפחות, שאין לנו עניין בחינוך ביתי, זה לא התאים לנו. רצינו שהילדים יקבלו חינוך רגיל. סמוך לכאן נמצא קיבוץ צובה. הילדים של סטף למדו בצובה בגני ילדים ואחר כך בבתי ספר, וזה עלה המון כסף. כל הקריירה הבית ספרית הייתה בצובה ובבתי ספר אזורים, קודם ברנר ואחר כך הרטוב. אנחנו הסענו. המועצה לא הכירה בסטף, חוץ מלקחת ארנונה על הבתים. לא פינו זבל, בקושי קיבלו אותם לבית ספר, הכתובת רשומה במבשרת, כי אין מקום כזה סטף. הילדים היו במסגרת של צובה עד ארבע אחה"צ, וכשגדלו נשאר אחרי ארבע. התסכול הכי גדול של הילדים היה שלא היה להם מגרש כדורסל. אז בניתי להם פה סל, והם שיחקו בזווית כזו, וזה בסדר.

לא שלא היו לנו קשיים – הפסקות חשמל והפסקות מים, זה לא נראה נטל, בוודאי לא עכשיו במבט לאחור. גם בזמן אמיתי, כשחיממנו מים על סולר, וגם כשהתקלחנו בג'ריקן, וגם כשלקחנו לחברים במבשרת את הכביסה, וגם כשהילדים גדלו פה בשלג, הבית תמיד היה בית, והסביבה הייתה סביבה, והחיים היו טובים, בעיקר כי לא היינו חקלאים. לא היינו צריכים להתפרנס מהמקום. היו לנו חברים שהחזיקו חוות בודדים, שקידשו את החיים הקשים. לנו לא היו בעיות פרנסה. לא היינו כמו שי זלצר – להחזיק בעלי חיים, להיות משק חקלאי, זה דבר מאוד קשה. בחוות הבודדים בנגב, כולם כמעט הפסיקו לגדל בעלי החיים, ורובם מתפרנסים מתיירות. אני יכול להבין אותם.

איך אתם מרגישים היום, כשמעיד הסיום מתקרב?

זה די עצוב, אבל את המשברים הגדולים עברתי לפני 15-20 שנים.

עזיבת המקום קשה לכם?

עזיבה של מקום כזה ופריקט כזה אינה דבר קל, אבל היא גם יוצרת הזדמנויות חדשות. המקום הזה גם ככל אותנו. למשל, לא יכולנו לעזוב את המקום שתי המשפחות ביחד, ביום-יום. בשבת תמיד או צורף או בשן, זה כמו תורנות, אנחנו קבענו לעצמנו את הכללים. עבדנו פה 24 שעות, אם שומעים רעש בלילה, יוצאים החוצה. היום באתר יש מהומת אלוהים בלילות, זה הנפך קצת לנטל. הכיף הוא אדיר עדיין, ואילו היו שואלים אותי, הייתי רוצה להישאר, אבל אני יכול לראות עומסים שמשתחררים ממני בגלל שאני עוזב את המקום ועובר לבית שהוא בנוי ושהוא שלי.

להגשה. הסטודנטים הקימו גני חיות ומלונות, ורק סטודנט אחד הציע תוכנית דומה לשלנו – טרסות ושבילים. אני הייתי בהלם, אמרתי: אדריכלים לא ייכנסו לאתר הזה. אם זה מה שהם מביאים איתם, שלא ייכנסו לאתר.

לא היו בשנים האלה רעיונות יותר שאפתניים?

בטח שהיו, גרשון אבני רצה לבנות מסעדה מעל הבריכה, הוא אמר: "זה מקום נהדר לשתות בירה". אמרנו: גרשון, אנחנו יודעים שאתה אוהב לשתות בירה, אבל אנחנו לא רוצים פה מסעדה. אם מסעדה אז למעלה, אבל לא פה. ביקרה כאן אדריכלית שרצתה לבנות מגדל באמצע האתר. למה מגדל באמצע האתר? שתהיה נראית. לא הסכמנו, בסטף בונים רק מה שצריך, לא בונים בשביל נראות. צריך טרסה – בונים טרסה. ביקר כאן האדריכל שרצה לבנות רשת תעלות מים בסגנון דומה למה ששלמה אהרונסון עשה בסזאן דלאל, של פרדסים. למה? כי זה מתאים לאתר. אבל הרי אין צורך בהשקיה, אמר: "אבל זה נורא יפה". לא בונים דברים יפים, בונים דברים שצריך לבנות אותם. זה היה מוטו שלנו. כל העשייה שלנו מתבססת על עיצוב של פעם, המעצבים/הבנאים, הבתים שלהם, הטרסות כל הדברים האלה הם תוצר של צורך. הצורך יצר את הצורות הכי יפות בעולם, ולא רק בישראל. יש טרסות גם בנפאל ובפיליפינים, ולא רק טרסות, בכלל הבריכות, תעלות ההשקיה, הצניעות, חוסר היכולת להכניס טרקטורים, הצורך שלך להסתמך על חומרים מקומיים ולא על חומרים מיובאים – הכול יצר יופי שאנחנו מנסים לחקות אותו ולא תמיד מצליחים, כי אנחנו לא יודעים לעבוד בצורה הזו. אמרנו לאדריכלים: תלמדו, תסתכלו, אל תביאו טרקטור ואז תהרסו ותבנו מחדש.

מדרגות חקלאיות ושבילי הליכה בסטף, 1995
צילום: גידי בשן, ארכיון הצילומים של קק"ל

הסתיימה השיחה עם גידי, ונפרדנו לשלום. כמה ימים לאחר מכן סיירנו עם חנוך בסמטאות הסטף ושמענו מפיו על הימים הראשונים וכיצד התפתחו הדברים בהדרגה ובנחישות. חנוך וגידי היקרים, העזתם והתמדתם, הותרתם חותםם בל יימחה לדורות הבאים.

מי היה מאמין, אתם הפכים להיות עירוניים?

אנחנו עוברים לגור בקיבוץ קריית ענבים, ועוברים קודם תקופת הסתגלות בנטף. קריית ענבים זה קיבוץ מופרט, אנחנו מצאנו שם פינה. אני הגעתי לכאן בגיל 26, ואנחנו התפנקנו כאן מבחינת לחיות בטבע.

רוכבי אופניים בהר איתן, 2020
צילום: גידי בשן, ארכיון הצילומים של קק"ל

טרסה חקלאית בסטף, אוקטובר 2020
צילום: אדווה ברעם, ארכיון הצילומים של קק"ל

